

КОНЦЕПЦИЯТА ЗА РАЗУМА И УНИВЕРСАЛИИТЕ НА ПИЕР АБЕЛАР И НЕЙНАТА

ОБВЪРЗАНОСТ С ПАМЕТТА

ЕЛИЦА КАЛДРЪМОВА

ekaldramova@ff.uni-sofia.bg

АБСТРАКТ: *Abelard's concept of reason and universals and its connection with memory.*

Reason operates with information from the environment, acquired by the human senses. Thus, it is capable of reaching a conclusion and acquiring knowledge. Universals are considered as notions, formed by the mind and located in it. Retaining knowledge of various objects makes it possible for objects' images to be present in the mind. Keeping already acquired information is possible due to the memory. It allows the universals to associate with specific object's image and maintains the connection between the word and its signification. Memory can be considered as an important condition for thinking and reasoning because it provides acquired notions, words, images and expressions, as well as methods for coming to a conclusion and distinguishing true conclusion from a false one. The saved information is concentrated in notion, which helps memorizing. This allows the information about a given object to be associated with perceived object in the present.

KEY WORDS: Abelard, reason, universals, memory, notion, understanding

---

Във философията на Абелар разумът и универсалиите са теми, свързани със способността за разбиране на света и обектите в него. С помощта на разума човекът може да прави изводи относно материалните и нематериалните същности, да защити тези изводи с аргументи, да открие и открий характеристиките на отделни обекти.

Разумът работи с информация, постъпваща от околната среда чрез сетивата на човека и на тази основа е способен да прави изводи, чрез които да достига до ново знание. Освен придобиване на знание, разумът според Абелар има важна роля и за разбирането и осмислянето на знанието, предоставено от вярата. То се мисли като откровено на човека от висш разум, затова се приема за

истинно и непротиворечиво.¹ Осмислянето на това знание се осъществява чрез подкрепата на разумните доводи, които придават смисъл и предават знанието по такъв начин, че да може да бъде разбрано от човека. По такъв начин човешкият разум е свързан с вярата, но двете не са поставени в противоречие и е напълно възможно първият да достигне до истинен извод, наличен и във вярата.² Значението на разума е подчертано и чрез това, че разбирането на смисъла става условие за наличието на вяра.³

Чрез правилното разсъждение човекът е способен да достигне до истинни съждения и да ги различи от неистинните. Особеност на човешкия разум е, че той обхваща някаква част от познанието, но цялото знание не е налично в него. За да има с какво да борави, т. е. да разсъждава и да прилага вече установените принципи спрямо нещо, той трябва да има обект. Индивидът непрекъснато влиза в контакт с разнообразни обекти от заобикалящата го среда и прекъсва контакт с тях. При него не е възможно или е твърде трудно да бъде постоянно в контакт с всички обекти, които е възприел, поради отдалечеността му от тях – във времето или пространствено. Въпреки това информация за обекти, възприети в предишен момент, позволява разсъждаването за тях и за тяхната връзка в процеса на мислене например с формата, материята, с други предмети или с разсъждаващия.

Съхранението на получена в предишен момент информация и достигнати изводи е възможно благодарение на паметта. В нея се съхранява голямо количество информация, както отбелязва и Августин.⁴ Благодарение на нея онова, което е било възприето и познато, се съхранява по такъв начин, който позволява впоследствие личността да си го спомни при нужда. Също така се обръща внимание на връзката между волята и паметта, особено когато личността се стреми да си спомни нещо определено. Запомненото е налично в

---

¹ Бояджиев, Ц., „Философия на европейското средновековие“, Философска фондация „Минерва“, София, 1994, с. 92.

² Абелар, П., „Теология на схолярите“, прев. Стоянова, П., Бояджиев, Ц., в: Абелар, П., „Избрани съчинения“, изд. „Наука и изкуство“, София, 1986, с. 125.

³ Бояджиев, Ц., „Философия на европейското средновековие“, с. 94.

⁴ Августин, А., „Изповеди“, прев. Николова, А., изд. „Изток-Запад“, София, 2006, кн. десета, VIII, 12.

паметта, но някои неща са „по-надълбоко“ от други.⁵ Цялата информация не се осъзнава и мисли наведнъж, а отделните спомени се мислят поотделно или по няколко (в случаите, когато човек се сеща за няколко неща едновременно).

В паметта се съхранява не само информация, но и начини на действие и разсъждение, някои от тях разпознати като правилни, а други – като водещи до погрешни изводи. Примери за различни начини на разсъждаване, водещи до противоречащи изводи или до такива в съгласие с особеностите на действителността се откриват в коментара на Абелар към Порфирий.⁶ Целта на представеното там разсъждение е да се намери отговор на четирите поставени въпроса, а именно: дали родовете и видовете съществуват реално или в ума, дали са телесни или нетелесни, дали са отделно или в сетивните неща и дали универсалията запазва своя смисъл дори когато не съществуват обекти, които да обозначи. Преди да даде своя отговор на въпросите, Абелар проследява вече съществуващи отговори, които обаче определя като погрешни заради това, че водят до противоречиви твърдения или до такива, които не отговарят на истината. Като кратък пример може да се спомене твърдението за универсалното (даден вид) като съвкупност от всички отделни неща, които се отнасят към него. До това твърдение се стига чрез определена линия на разсъждение, но самото то е опровергано като се посочва проблемът, който то предполага, а именно че цялото (универсалията) не би могла да е изцяло във всеки индивид, ако представлява само сбор от различни части.

Ако се разгледат двете линии на разсъждение и изводите, следващи от тях, се забелязва, че при двата случая се използва информация, съхранена в паметта като понятията с техните значения и характеристиките на обектите в света. Във втория случай обаче се включва допълнителна информация като например, че всеки отделен човек може да се определи като такъв, а не само сборът от всички хора. Може да се каже, че запаметената информация може да бъде истинна или неистинна, следователно да доведе до правилен или неправилен извод в зависимост от начина, по който бива използвана в разсъждението. Ако дадено

---

⁵ Пак там.

⁶ Абелар, П., „Глоси на магистър Пиер Абелар към Порфирий“, прев. Цветанов, М., в: Абелар, П. „Избрани съчинения“, изд. „Наука и изкуство“, София, 1986.

твърдение бъде определено и запомнено като невярно, то би могло да послужи като нещо, от което да се отграничи истинното и така да спомогне за достигането до правилен извод, но ако се използва като истинно, е много вероятно да предизвика объркване. В този смисъл в паметта може да съществува правилна или неправилна информация, но това, което прави разсъждението истинно или неистинно е начинът, по който тази информация се използва. В този случай има значение и дали тази запаметена вече информация се разпознава от разсъждаващия като истинна или като неистинна. Когато се цели разбиране и достигане до правилен извод, вероятността да се използва твърдение, считано за истинно, се увеличава дори в случай, че само е възприето като такова.

Запазването на знание за особеностите на обектите позволява „наличието“ им по някакъв начин в ума. Важно е да се отбележи, че това не са самите вещи, а техният образ, създаден от ума след като даден обект е бил възприет чрез сетивата.⁷ Този образ е сходен с реалната вещь⁸, така че е възможно да се запази информация за особеностите на предмета. Докато сетивата възприемат чрез телесното и възприемат материални обекти, образът, който се формира на основата на възприетото, е нематериален и остава в ума.

След като човекът получи информация от света благодарение на сетивата си, разумът създава представа, която е нематериална и сходна с материалната вещь. Тази представа участва в мисленето и с нея борави разумът. В зависимост от това дали думата се отнася до една конкретна вещь или до много предмети образът е ясен или неясен.⁹ Когато с думата се посочва конкретна вещь, образът е ясен и отговаря на предмета в действителността. Когато се отнася до много неща, т. е. обща е за тях, образът е неясен и неопределен.

Универсалиите се свързват с втория случай. Те могат да се изказват за много конкретни неща.¹⁰ Смисълът на тези понятия се свързва с общото между конкретните неща, които назовават, с онези техни характеристики, които са

⁷ Жилсон, Е., Бьонер, Ф., „Християнската философия“, прев.: Бояджиев, Ц., Каприев, Г., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 1994, с. 271.

⁸ Пак там.

⁹ Абелар, П., „Глоси на магистър Пиер Абелар към Порфирий“, с. 308.

¹⁰ Пак там, с. 301.

сходни за всички тях. Образувани са чрез абстракция като мислено се отделят някои техни характеристики и се определят като сходни за множеството обекти.¹¹ В действителност акциденталните свойства на предметите съществуват заедно и неотделимо от самите тях, но чрез мисленето разумът е способен да разгледа дадено свойство отделно и независимо от вещта, в която се проявява. Възприемането и разглеждането на характеристиките на много обекти позволява тяхното сравняване. Когато се сравнява една характеристика, намираща се в много предмети, е възможно да се заключи дали тя е обща за тях, или те имат различни характеристики. Ако е обща, се приема, че обектите са сходни помежду си, доколкото е налична в тях.

Тук ролята на паметта може да се свърже с предоставяне на вече съхранено понятие, свързано с дадената характеристика, когато обектите се отнасят и се присъединяват към определен род или вид. От друга страна паметта осигурява възможност за свързване на универсалията с образи на конкретни обекти, отговарящи на нужните характеристики, когато възприемащият няма пряк достъп до тях. Тези примери също допринасят за по-доброто разбиране на понятието и неговият обем. Така при проследяването на даден разказ, когато човек чува отделните думи, те се свързват с някаква представа, с техния смисъл и се осъществява разбиране, което също зависи от паметта.¹² Именно в нея се намират образите и свързаният с тях смисъл.

Въз основа на общото между отделните неща в света, разумът е способен да ги групира в общи родове и видове – универсалиите. Позицията на Абелар по този въпрос е по-умерена и се определя като концептуализъм като се избягват изводите на крайния реализъм и крайния номинализъм.¹³ Според позицията на реализма универсалните понятия род и вид се определят като същности, тъй като те са смислени, а това означава, че обозначават нещо, което съществува в действителност. Считат се за съществуващи извън мисленето на човека и извън отделните предмети.

---

¹¹ Пак там, с. 310.

¹² Kenny, A., *A New History of Western Philosophy. Medieval Philosophy*, Oxford, Clarendon Press, 2005, p. 218.

¹³ Бояджиев, Ц., „Философия на европейското средновековие“, с. 99.

Другата позиция, номинализъмът, разглежда понятията за род и вид само като думи, с които се говори за качествата на реално съществуващите отделни неща. За реално съществуващи се считат само конкретните единични обекти, а качествата, които се свързват с тях, съществуват само като характеристики на дадената вещь и нямат самостоятелно битие.

Схващането на Абелар за универсалиите се отличава от крайния реализъм по това, че родът и видът не се възприемат като реално съществуващи неща, тъй като вещи не могат да се изказват за други вещи, а и ако универсалията съществува като субстанция и се проявява в различните индивиди, то те са едни и същи по субстанция.¹⁴ Позицията му също така се отличава и от крайния номинализъм, понеже универсалиите се разглеждат не само като думи, а като понятия. Така те не се мислят само като названия, а като носители на смисъл, които са в ума и са формирани от него. Понятието представлява като дума, носеща в себе си смисъл, с помощта на която се осъществява мисленето.¹⁵ В процеса на мислене с даденото понятие могат да се свързват други понятия и представи и въз основа на това да се достига до ново знание.

Понятието като носител на смисъл носи и връзка, която предполага, че когато разумът срещне това понятие, той ще се насочи към представата за точно определен вид обекти, носители на определен набор от характеристики. Наличието на понятия и на образи на различни обекти и техните характеристики в ума са възможни благодарение на неговата способност да запамятава. Може да се каже, че паметта се явява важно условие за мисленето и разсъждаването, понеже предоставя усвоени понятия, думи, образи и изрази, с които човек може да съотнася мислите си с реалността, но също и методите, по които могат да се образуват съждения и методите, с които могат да се разпознават истинните и неистинните съждения.

Ако човешкият разум възприема едновременно множество обекти, той е способен да посочи приликите и разликите между тях, а такъв извод е възможен когато един набор от качества се сравни с друг. Възможно е на основата на вече

---

¹⁴ Пак там, с. 97.

¹⁵ Бояджиев, Ц., „Философия на европейското средновековие“, с. 99.

възприетите качества и свързването им с определено понятие непознат дотогава обект да бъде свързан с вече установеното понятие или универсалия. Така отношението между запаметената информация и обектите може да се проследи в две посоки. В първия случай при налична запомнена информация тя се прилага към непознат обект и като резултат той се определя от разсъждаващия. На основата на това определение може да се посочи дали даденият обект е живо същество или не, какво е неговото положение в йерархията на света и дали му е присъщ разум. Така ако е определен като „растение“ например, това би означавало, че обектът има характеристики, които отговарят на онези особености, свързващи се с понятието за растение. Във втория случай посоката е от възприемането на множество налични обекти към отличаване на общи характеристики между тях и запамяването им като в последствие могат да се свържат с понятие.

И в двата случая може да се каже, че паметта има ключова роля, тъй като съхранението на информация, до която индивидът е имал достъп, и концентрирането ѝ в едно понятие, което улеснява запомнянето, прави възможно съотнасянето на информацията за даден обект с реалността, която бива възприемана в момента. В някои случаи възприетата информация е налична само във вид на спомен, т. е. не е налична в действителност точно в този момент, за да бъде възприета от индивида. Ако се изключи наличието на памет и възможността за съхраняване на информация, получена в миналото, тогава разсъждението би се основавало само върху наличното в определен момент. По този начин запамяването улеснява разбирането на заобикалящата среда, а съотнасянето не би било възможно, ако едната част (обектът) няма с какво да се сравни.

Разбирането се осъществява чрез насочване към образа на предмета, който е създаден чрез представната способност.¹⁶ Понятието е образувано от човека и се отнася към определени обекти от действителността като в същото време е свързано и с ясни или неясен образ на предмета, наличен в човешкия ум. То се

---

¹⁶ Хайнцман, Р., „Философия на Средновековието“, прев. Каприев, Г., изд. „Лик“, София, 2002, с. 228.

явява връзка между обектите и възприемания и чрез него може да се предаде смисъл при разсъждаването и при общуването. Освен характеристиките на даден обект, чрез понятието може да се разбере и неговата връзка с другите обекти, а това води и до изясняване на начина, по който е подреден светът.

Разбирането и свързването на обекти с понятия се осъществява с помощта на паметта. Тя може да се мисли като способността на ума да запазва информация в себе си под формата на образи или понятия. Постъпващата чрез петте сетива информация се преобразува и се съхранява като впоследствие се използва в разсъжденията и подпомага разбирането. Паметта е свързана и с понятията, тъй като съхранява връзката между самата дума и смисъла, който се влага в нея. Чрез запазването на този смисъл и сравняването му с допълнителна информация от обкръжаващата среда става възможно свързването на обектите с понятия.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Абелар, П., „Теология на схолярите“, прев. Стоянова, П., Бояджиев, Ц., в: Абелар, П., „Избрани съчинения“, изд. „Наука и изкуство“, София, 1986.
- Абелар, П., „Глоси на магистър Пиер Абелар към Порфирий“, прев. Цветанов, М., в: Абелар, П., „Избрани съчинения“, изд. „Наука и изкуство“, София, 1986.
- Августин, А., „Изповеди“, прев. Николова, А., изд. „Изток-Запад“, София, 2006.
- Бояджиев, Ц., „Философия на Европейското средновековие“, Философска фондация „Минерва“, София, 1994.
- Жилсон, Е., Бьонер, Ф., „Християнската философия“, прев.: Бояджиев, Ц., Каприев, Г., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 1994.
- Хайнцман, Р., „Философия на Средновековието“, прев. Каприев, Г., изд. „Лик“, София, 2002.
- Kenny, A., *A New History of Western Philosophy. Medieval Philosophy*, Oxford, Clarendon Press, 2005.